

սի՛ հայ ճարտարապետութեան վրայ: Ն. Աղոնց Ֆրանս. լեզուով կը կարդար՝ «Հայկ. Աստուածաշունչը և անոր պատմական տարողութիւնը» նիւթին վրայ: Հոսկ կը խօսէր Ամէտէ կասթուէ, նախագահ Ֆրանս. Երաժշտագիտական Ընկերութեան, Հայ Երաժշտութեան մասին, սկսելով հին սրբազան երգեցողութիւններէն ու երաժիշտներէն մինչեւ արդի շրջանը: Ճառախօսութիւնները ներդաշնակօրէն կ'ընդմիջուէին մեծաւ մասամբ հայ արուեստագէտներու երգերով կամ նուագումներով, ինչպէս նաեւ հայ և ֆրանս. լեզուէ արտասանութիւններով: — Այս հանդէսը սակայն՝ Աստուածաշունչի յոբելեանին հանդէս ըլլալէ աւելի՝ կը ներկայանայ իբրեւ հայ գեղարուեստի ծաւալման կամ ծանօթացման հանգիստ մը, որուն զլիսաւոր կէտերը կը կազմեն հայ բանաստեղծութիւնը, ճարտարապետութիւնը և երաժշտութիւնը:

ՀԱՄԱՊՈՒՐԿ Մայիս 10ին, գեղարուեստական ճոխ յայտագրով և մասնակցութեամբ գերմ. մեծ մտաւորականներու և արուեստագէտներու, տօնեց տեղւոյն հայ գաղութն ալ, թէեւ ուշ, ազգային մեծ յօբելեանը: Ճառախօսած են՝ Ա. Աբեղեան՝ հայ և գերման յարաբերութեանց մասին, Պ. Րիխարտ Րիխթէր՝ հայկ. արուեստի և պատմութեան մասին, Փաուլ

Ռորպախ՝ «Հայ ժողովուրդը, իր եկեղեցին և իր մշակոյթը» նիւթին շուրջ: Գեղարուեստական մասին փայլ մը տուած է Օր. Հայկանուշ Թորոսեան՝ երգելով ազգային ժողովրդական և դասական հեղինակներէ ընտիր կտորներ, որոնց կ'ընկերանար դաշնամուրի վրայ մեծ հիացումով՝ Ռիխարտ Ռիխթէր: — Համալուրկի գերման լրագրիւնները երկար սիւնակներով կ'արձագանգէին ազգ. սոյն մեծ տօնախմբութիւնը, մեծապէս գովելով հայ մշակոյթն և գեղարուեստը: Կազմակերպութեանս այս յօդուածներուն նիւթ հայթայթելու աշխատակցած է գաղութի ազգասէր հայերէն՝ Հայկ Թիւրքեան:

ՄԱՐՍԻԼԻԱ Յուլիս 21ին տեղւոյս գաղութը ուրիշ հանդէս մ'ալ նուիրեց Ս. Գրքի թրգմ. 1500ամեակին: Կը նախագահէր Ա. Ջամալեան, որու բացման խօսքէն վերջ՝ կը բանախօսէր Ա. Խոնդկարեան ներկայացնելով պատմական ու քաղաքական արժէքը Սահակի և Մեսրոպի գործին: Հանդէսը կազմակերպուած էր զանազան ժողովրդական մարմիններու գործակցութեամբ, և բուն ժողովրդական նկարագրով՝ երգ, մեներգ և պար, ինչ որ խորթ էր և Ս. Գրքի նուիրումը հանդէսին պահանջներուն անհամաձայն:

*
* *

Երբ կ'աւարտենք Աստուածաշունչի 1500ամեայ յօբելինական հանդէսներու նկարագիրներուն ամփոփոյրը, անգամ մ'ալ կ'անդրադառնանք ընթերցողին հետ խորին գոհունակութեամբ և պարծանքով՝ այն երեւոյթի մասին՝ որ է մեծ սէրը և անվերապահ փարուամբ Հայ ցեղին՝ հանդէպ մեր ազգային ամէնէն նուիրական և անկապտելի հարստութեան՝ որ է Հայ Գիրք, մեր Հայրերու կտակը՝ Աստուածային գրքով սրբագործուած և մեզի աւանդուած:

Ահա ինչ որ կ'երաշխաւորէ մեր ցեղային ապրումն և տեսականութիւնը, և օտարներուն առջեւ մեր քաղաքակրթական քարձր աստիճանը, որուն զրուատիքն ըրին այս առթիւ քաղաքակիրթ Եւրոպայի գրա-

գէտ, պատմագէտ ու բանասէր շատ մը կարկառուն անձնաւորութիւններ ինչպէս Ն. Եօրկա, Շ. Տիւլ, Փ. Մաքլէր, Լ. Մաքլէն, Ֆրանց Վերֆէլ, Կալա-Կալաքթիոն և ուրիշներ, ինչպէս տեսանք:

Արդիւնքն ինքնին խօսուն ըլլալով՝ այլեւս հարկ չենք տեսներ հոս գովեստի նոր էջեր հիւսելու: Միայն կրկին կ'ուզենք շեշտել թէ մեր ամփոփոյրը պարզ քաղուած մ'է ազգային մամուլի տուած տեղեկութիւններէն, և հետեւաբար ընթերցողներն զմեզ անբասիր թող ընեն այն անկատարութիւններուն կամ անճշտութիւններու մասին՝ որ կրնան գտնուիլ մէն մի հանդէսի նկարագրութեան մէջ՝ հակառակ մեր կամքին:

Անիտիկեց Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ

ՅԵՏ-ՅՈՒԵԼԻՆ ԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ

«ՈՐ ՈՒՆԻՅԻ ԱԿԱՆՋՍ ԼՍԵԼՈՅ՝ ԼՈՒԻՅԵ»

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոս Խորէն Ա. 1935 թուականն Աստուածաշունչի Թարգմանութեան և Հայ գաղութեանց հիմնարկութեան յօբելինական տարի հռչակեց:

Ի սփիւռս աշխարհի ցրուած համօրէն հայուն, թիւնն, առանց դիւբի և վիճակի խորութեան, առանց դաւանական տարբերութեան, խանդավաթ սիրով գործադրեց Ս. Էջմիածնի հայրապետին կամքը:

Սոկեղար. Գանձ անկողնապետի, որով հարուստ եղաւ հայութիւնն, իր յոյսերէն, դարաւոր հողերէն զրկուելէ՝ իսկ յետոյ:

Հնոց հայրենի, որուն շուրջ բոլորուեցան մեծ ու պզտիկ, տարագրութեան այս ցուրտ օրուն մէջ:

Սոկեղար. Բանասէրը լուսաբանեց, հրապարակախօսը յայտարարեց, բանաստեղծն երգեց, քահանան օրհնեց զայն, և բոլորն ալ արդարօրէն պատգամէն ցին թէ շնորհիւ գրին միայն կարելի է մշտական կեանքի սահմանել կրօնական խորին զգացումներ և ազգային վեհ գաղափարներ: Շնորհիւ գրին սերունդէ սերունդ ցելին ոգին ժամանակի և անջրպետի մէջ կը թեւածէ արծուային գրչի վաստակաւորներով և անոնք, ամէն առէն և ամէն տեղ արժանի են յարգանքի և քաջալերութեան:

Հինգերորդ դարու մեր մտաւորականներն ունեցան հնարաւորութիւն իրենց թանկագին ձիրքերն օգտագործելու, փոխարէն՝ ազգը շահեցաւ բարոյական հարստութիւն մը՝ որ զինք վեր բարձրացուց նիւթական բոլոր բարեկեցութիւններէն, և բնութեան շնորհ և անշունչ աշխարհաւոր տարրերուն գէմ զինք կանգուն պահեց յաւիտ:

Ի փառս Սահակ Կաթողիկոսի, Մեսրոպ վարդապետի և համօրէն թարգմանչաց՝ արտասանուած իւրաքանչիւր ճառ, մատուցուած իւրաքանչիւր պատարագ, սարքուած իւրաքանչիւր

նուագահանգէս արժանի է գովութեան և ծափի: Իայց Սոկեղարու մեր ճարտարապետները՝ քաներորդ դարու հայոց կողմէ իրենց ընծաւ յուած այս մեծարանքէն գոչ մնացին լիովին:

Ահաւասիկ հարց մը՝ որ դառնօրէն, անակնկալօրէն կը ցցուի մեր առջեւ:

Ո՞րն է վսեմագոյն մեծարանքը, որուն ի տես՝ պիտի խայտային մեր անցեալ բոլոր մտաւորականներու ոգիները: Ինչ բան նախամեծար պիտի համարէին, իրենց գործերուն նկատմամբ խանդավառ ծափը, թէ այդ գործերուն արժանի շարունակութիւնը:

Անշուշտ շարունակութիւնը: Կա՞ն այժմ գրիչներ, որոնք եթէ միջոցներով օժտուած ըլլային պիտի կարենային մշտակենդան գործել արտագրել:

Կան: Անժխաւի ճշմարտութիւն է թէ հայ ազգն իր ուշիմութեան ապացոյցը տուած է ամենուրեք ու միշտ:

Աստուածաշունչի Թարգմանութեան ԺԵ. դարագարձին, քաղաքական ճակատին վրայ հայ ազգը կը ներկայացնէ երկու բաժանում.

Բնաշխարհ և Գաղղաշխարհ. Երկու հորիզոններուն տակ ալ կ'ապրին սակաւթիւ բայց արժէքաւոր գրիչներ:

Սակայն բնաշխարհի և գաղղաշայ գրիչները չունին հաւասար ճակատագիր:

Ըստ Հայաստան այցելող մերազգի և օտար մեծերու, մեր երկրին մշակոյթը կը յառաջագիմէ անձերու, մեր երկրին մշակոյթը կը յառաջագիմէ շնորհիւ կառավարութեան կողմէ մտաւորականներուն ընծայուած գիւրութեանց: Կը հրատառակուին գրքեր տանեակ հազարաւոր օրինակներով, գրողը տարուած է միայն իր ստեղծագործական թափով:

Մինչդեռ արտասահմանի մէջ՝ մեր աչքերն իսկ կը վկայեն թէ հայ գրողը կը վարէ դժընդակ, տառապագին կեանք մը, մտահոգուած ապրումով հոգերով, հասարակ բանուորի մը մղած կենսապայքարին մէջ ան կը մաքառի իր հոգւոյն կայծերը չմարելու համար:

Այստեղ, մեր գրողները պանդուխտ են, չունեն ոչ Ե. Գարու թարգմանիչներու հնարաւորութիւնները, ոչ ալ Խ. Հայաստանի արուեստագէտներուն վայելած առանձնանորհուրդները:

Եւ սակայն, հակառակ այս սրտակոտոր իրողութեանց՝ գաղթաշխարհը փառաւորապէս առնէց Աստուածաշունչի շայերէն թարգմանութեան Ժ. Ե. Գարագարձը:

Չկայ աւելի պերճախօս ապացոյց, չկայ աւելի շքեղ վկայութիւն անցեալ մեծարժէք մտաւորականութեան հանգէպ արծարծուած գիտակից սէրն ապացուցանող քան աւրաղ մտաւորականներու հանգէպ ցոյց տրուած գուրգուրանքը:

Անցեալով մեր պարծենալու հակումները նուազ տենդագին ըլլալու են քան մեր ներկան կառուցանելու մտահոգութիւնները:

Մեր կտրած ճամբուն վրայ օրերով յետադարձ ակնարկ նետել՝ կը նշանակէ կանգ առնել, կը նշանակէ գէպի ապագան վազող մեր ընթացքը կասեցնել:

Արտասահմանի մէջ հայութիւնը Գիգիքապիս կը մահանայ:

Այսօրուան գաղութները, իրենց լոյս և ստուերով, վաղը պատմութեան պիտի անցնին:

Զօրացուցիչ ո՛ր և է ներարկում՝ հոգեվարքն ուշացնելու տխուր դերը կը կատարէ միայն:

Ինչոր կրնայ վերապրիլ արուեստն է լոկ, որքան հովանաւորեալ ըլլայ ան, նոյնքան պիտի հանդիսանայ զօրաւոր, և այս՝ ի պարծանս ժամանակակից գաղթաշայութեան, և ի փառս համայն ազգին:

Յանցաւոր չենք՝ եթէ չենք կրնար արգիլել բնական մահը: Այսպանելի ենք սակայն՝ եթէ թուով չկանգնենք մտաւորական մահուան գէմ:

Հայաստանի կառավարութեան բնաշխարհիկ մտաւորականներու նկատմամբ ցոյց տուած գուրգուրանքին և գաղթաշայ հաստատութեանց պանդուխտ մտաւորականներու նկատմամբ սնուցանելիք գուրգուրանքին միջեւ եթէ ոչ ուղիղ, գոնէ մերձաւորագոյն համեմատութիւն տեղի ունենալու է:

Այս ազգը ատափ է մեծութիւններ ծնանելու, ի վիճակի է նոր Եզնիկներ, նոր Եղիշէներ, Կորիւններ, Փարպեցիներ հասցնելու, եթէ այս, ուրեմն պէտք է փնտռել նոր Վլաձապուհներ, նոր Սահակներ, Մեսրոպներ, ըլլայ ի Հայաստան, ըլլայ գաղութներուն մէջ:

Յանուն այս վեհ առաջագորութեան որքան մեծ զոհողութիւններ յանձն առնուին, որքան

մտահոգիչ դժուարութիւններ յաղթահարուին, նոյնքան խորին երախտագիտութիւն, նոյնքան գիտակից գնահատանք պիտի արձանագրեն Հայոց իմացական պատմութեան էջերը:

Արտասահման «Մէլքոնեան Պոնտ»ով մասնակից եղաւ Հայաստանի մշակութային զարգացման գործին, բայց զարմանալի է թէ ինչո՞ւ մինչեւ այսօր նոյն կամ այլանուն «Պոնտ» մը հիմնելու ճիգը խնայուեցաւ գաղութային մշակոյթի փրկութեան համար:

Ճշմարիտ կ'ըսեմ Ձեզի թէ այն գրագէտը որ հայրենադուրի, անընտանիք և չուսուական կը շարունակէ սիրել իր ազգը, կը նոյնանայ անոր տառապանքին հետ՝ զայն արժանաւորապէս թարգմանելով, աւելի արժանի է գուրգուրանքի, քան ո՛ր և է գրագէտ բնաշխարհի մէջ, հարուստ՝ հայրենիքի բարոյական և նիւթական բարիքներով:

Ճշմարիտ կ'ըսեմ Ձեզի, թէ այն հայը որ օտար երկիրներու տակ կաթոգին կը փարի իր մայրենի լեզուին, անով կ'ապրի իր գեղարուեստական երկունքը, հակառակ անիմանալի զըրկանքներու, արիւնաքամ և արտասոււթուր, այն հայը աւելի բարձր է օտար լեզուով արտայայտուող իր բոլոր ազգակիցներէն, որոնք եթէ նոյն իսկ առաջնակարգ գիրք գրաւեն օտար մտաւորականներու կողքին, օր մը պիտի յիշուին որպէս Փրանսացի, ամերիկացի կամ անգլիացի ծագումով հայեր: Աւելի բարձր է կ'ըսեմ, որովհետեւ կը շարունակէ գործածել հայ ապերախտ լեզուն և անով կը ճգնի համամարդկային տարողութեամբ գործ արտագրել, որպէսզի իր ազգն ալ թեւածէ քաղաքակրթութեան բարձրագոյն ոլորտներուն վրայ: Եթէ նոյնիսկ ինք չհասնի իր նպատակին, իր ճիգը հեռք պիտի թողու, որպէսզի ուրիշներ ընթանան անկէ, և որպէս զի օր մը, լուսաւոր օր մը, հայն ալ ունենայ պարսիկին պէս՝ իր Սատաին, անգլիացիին պէս՝ իր Շէլլին, իտալացիին պէս իր Լէոնարդին:

Գաղթային կազմակերպութիւններն ահա այս պանդուխտ մտաւորականներուն շուրջ լարելու են իրենց ուշադրութիւնը:

Քսաներորդ գարուն երբ այլազգի միջակ գրողներն իսկ բարեկեցիկ կեանք մը կը վարեն, պէտք է փնտռել մերազգի այն գրողներն, որոնք իրենց առաջին գործերով իսկ յայտնուած են որպէս ազըլուր մշտահոսան, պէտք է թոյլ տալ որ անոնց մտքի ծաղիկները արեւ չտեսնեն և թաւաւին առանց իրենց թոյրն ու բոյրը պարզելու:

Այն չորս-հինգ տաղանդաւոր մտաւորականները որոնք այս պահուն կ'ապրին արտասահմանի մէջ, եթէ միջոց և ժամանակ ունենային իրենց ընդունակութիւններն ու աշխատանքը լիապէս գրականութեան նուիրելու, ազգը շատ բան պիտի չահէր:

Եթէ յիսուն տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունենար օրինակի համար, գաղթաշայ մտաւորականներու ակագեմիան շնորհիւ մեկենասի մը, կամ մեկենասներու աջակցութեան, նոր օրերու հայ մատենագրութիւնը աւելի քան երբեք հարուստ պիտի ըլլար:

Մեկենասութիւն.

Ահաւասիկ բառ մը որ մոգական հրապոյրով գէպի զինք պարտի քաշել գաղթաշայ բոլոր ուժերը:

Մեկենասութիւն.

Բառ մը, որուն շուրջ կը գունաթափին, հաւաքական օգուտի տեսակէտէն, բոլոր միւս բարերարութիւնները:

Մեր ազգը շատ եկեղեցիներ չենած է, մեր ազգը շատ հիւանդանոցներ հաստատած է. պատիւ, իրեն. բայց, դարերը յաջորդեցին իրար, և իրենց մահացու սառոյցը սփռեցին աշունքի վրայ: Մեր եկեղեցիները քար քարի վրայ չմնացին, մեր հիւանդանոցները կործանեցան: Ինչ որ գիմացաւ՝ ոչ քարով, ոչ հողով չենուած էր, այլ Ս. Մեսրոպի այբուբենով, Եզնիկի, Կորիւնի, Եղիշէի, Փարպեցիի գործերով, որոնք իրենց ծոցէն բարձրացող արեգակով չալեցուցին, չոգեացուցին ժամանակի սառոյցը և ճառագայթեցին մեր վրայ:

Հայոց ազգի ժամանակակից մեծագոյն բարերարը պիտի ըլլայ՝ ով որ շեղելով նախորդներէն պիտի ըլլայ՝ որ չեղելով նախորդներէն պիտի հանդիսանայ աւելի քան ազգաօրինամ, պիտի ըլլայ մեկնաս, մտքի բարերար:

Անհատապէս և հաւաքաբար պէտք է աշխատել այս ուղղութեամբ:

Արտասահմանի մէջ կայ այս պահուն հաստատութիւն մը, աննախընթաց Հայոց պատմութեան մէջ, գնահատելի գործունեութեամբ, ան կը կոչուի լուսաւոր իր հիմնադիրներով, ան կը կոչուի ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲՆԴԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆ:

Շատ թելագրանքներ լսած, ջանք հարստացնելու ընդառաջ գացած է ան: Զինք հարստացնելու

նող բարերարներու ուշադրութիւնը հրաւիրելով մեծապէս ազգասիրական այս գաղափարին վրայ, և այսու յաջորդելով ինքզինքը պաշտպան հռչակել ժամանակակից տարագիր գրողներուն, Հ. Բ. Բ. Մ. պիտի գործնայ առաւելագոյն չափով, պիտի գերազանցէ ինքզինքը, հանդիսանալով մեկենասական և բարեգործական հաստատութիւն միանգամայն:

Իր հիմնարկութեան ի վեր նպաստներու համար տրամադրած չորս միլիոն տոլարի գումարին մէկ ութերորդով եթէ կարելի եղած ըլլար «Պոնտ» մը հիմնել, անոր բարեքներով մեծցած և անոր հովանիին տակ ապաստանած մեր իսկ կապէս ստեղծագործ գրչի վաստակաւորները, հաւատացէք, Նոր Ոսկեղաւ կարող էին բանալ:

Ինչ որ բարեգործական հանգամանք ունի գովելի է. բայց անոնք ապագային Հ. Բ. Բ. Մ. տարեգործութեանց մէջ միայն արձանագրութիւն մը պիտի ունենան:

Ինչ որ կը արուի գրչի վաստակաւորներուն չի կորսուիլ, ան կը դառնայ ազգին՝ տոկոսներով, գրական անմահ երկերով:

Բոլոր գաղութներու Հայ Մամուլ, անխախտ արձագանգ տուր այս հրաբխային հարցին, օրէ օր հայ մտքի բարգաւաճման դատին շուրջ վարէ տենդագին պայքար, հրեղէն լեզուով արծարծէ, այս օրբազան գաղափարն ու անով պարուրէ, համաճարակէ ամէնքը: Տո՛ւմային գրականութիւնը, բարձր, թող կանգնի քու առջեւ որպէս խորան և անով թող ներշնչուին գիտակից ընթերցողներդ, մինչեւ որ դառնայ համազգային ուխտատեղի, մինչեւ որ բանայ մեղի ՆՈՐ ՈՍԿԵՂԱՎՈՐՈՒ ԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆԻՍՏԱՆԵՐԸ, Նախնեաց գործերուն շարունակութեամբ հիւսուած:

ՆՈՐ ՈՍԿԵՂԱՎՈՐ.
Այս պէտք է ըլլայ Աստուածաշունչի թարգմանութեան և Հայ Գաղութեան հիմնարկութեան նուիրուած հանգէտներուն ամէնէն վսեմը, փառապանծն ու յաւերժականը:

ՆՈՐ ՈՍԿԵՂԱՎՈՐ.
Այս պիտի ըլլայ գեղեցկագոյն, բազմաթոյր և բուրումնաւէտ ծաղկեպտակը, զոր Հայ Ազգը պիտի զետեղէ գրոց գիւտի անսոգիւտ հեղինակին՝ Ս. Մեսրոպի շիրմին վրայ:

ՀՐԱՑ ՔԱՅԱՐԵՆՑ

Վենետիկ. 24 Նոյեմբեր 1935